

הרב חנוך וקסמן
פרשות ויקהל פקודי

משיחת הכהנים והתגלות ה'

אי קיום ציווי משיחת הכהנים

המבנה שתיארנו, הכולל יחס של הוראות וביצוע, מוביל אותנו לציפייה המובנת המאליה שכל מה שמצווה בחלק הצייווי יבוצע בחלק הביצוע. ציפייה זו מתחזקת על ידי כמה נקודות: מספר מטבעות לשון בחלק הביצוע, כדוגמת הקביעה כי משה "כלה את העבודה"; משה מתואר כעושה את דבר ה'; שמונה הפרשיות הקטנות, שכל אחת מהן מתארת את הרכבתו של כלי או מבנה מסויים במשכן, מקבילות במספרן, בתכנון ובסדרן לשמונה הפסוקים המצויים את עשיית הכלים ומבני המשכן (מ:א-ז); בנוסף לכך, חלק ההוראות מסתיים בפסוק המטרים את חלק הביצוע:

ויעש משה ככל אשר צוה ה' אתו כן עשה.
(מ:טז).

כאן אנו מגיעים אל מוקד הבעיה. אם נעקוב אחרי המספרים, חלק ההוראות כולל שבעה פסוקים (מ:ט-טז) שאין להם מקבילה בחלק הביצוע: לאחר שה' מצווה את משה להקים את המשכן וליצור את כליו (מ:א-ח), הוא מצווה אותו למשוך את חלקי המשכן ולקדש אותם (מ:ט-יא); בד בבד, ה' מצווה את משה על חינוך הכהנים - הבאתם לפתח אהל מועד, רחיצתם, הלבשתם ומשיחתם לקדשם (מ:יב-טז). אולם, אף אחד מן השלבים הללו אינו מצויין בחלק הביצוע! הטבלה הבאה תוכל להסביר את הבעיה:

מטרת הצייווי	פסוקי ההוראות	פסוקי הביצוע
בניית המשכן וכליו.	מ:א-ז	מ:ז-לג
משיחת וקידוש המשכן.	מ:ט-יא	?
חינוך, משיחת וקידוש הכהנים.	מ:יב-טז	?

למרות שתשומת לב רבה מוקדשת לארגון הפיזי של המשכן, אין אזכור לאף אחד מן התהליכים הנחוצים להפעלתו. כאן אנו עומדים בפני דילמה: אם משה לא קיים את המצווה של החינוך והקידוש, מדוע התורה מדגישה שמשה עשה את כל מה שצווה מפי הגבורה (מ:טז)? לחילופין, אם משה כן ציית להוראות של ה', מדוע התורה איננה מציינת כי משה ביצע את חינוך וקידוש הכהנים?

התגלות ה' בספר ויקרא

פיצוח חידת העלמות החינוך והקידוש יוכל לעזור לנו לחשוף פתרון לבעיה נוספת במבנה ובעלילה של פרק מ'. הבה נבחן את הפעם הראשונה שהתורה מזכירה את חינוך הכהנים וההפעלה היומיומית של המשכן. בפרשת תצוה

על חלקים וחתיכות - ההוראות לבניית המשכן

התגלות ה' בהקמת המשכן

ספר שמות מסתיים עם הקמת המשכן. לאחר שה' מצווה את משה להרכיב את המשכן ומורה לו כיצד לעשות זאת (מ:א-טז), התורה מדווחת שמשה ציית למצוות ה':

ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש
הוקם המשכן.

לכאורה, כדי להדגיש את המילוי הקפדני של משה אחר ההוראות ה', התורה ממשיכה לתאר את קיום המצווה מצד משה; לאחר הפסוק שציטטנו, התורה מביאה שמונה פרשיות קטנות, שכל אחת מהן מתארת את הרכבתו של חלק אחר של המשכן בידי משה, כאשר כל פרשה מסתיימת בפרשה סתומה (מ:ז-לג). כל אחת משבעת הפרשיות הראשונות מציינת כי משה עשה כפי שה' צווה אותו, ובאחרונה נאמר "ויכל משה את המלאכה" (מ:לג). הנקודה, מכל מקום, ברורה: משה קיים את כל ההוראות של ה', לכל פרטיהן ודקדוקיהן.

כעת, לאחר ההוראות וביצוען, אנו מגיעים למה שיכול להיות השלב השלישי בהקמת המשכן - השראת השכינה במשכן:

ויכס הענן את אהל מועד, וכבוד ה' מלא את המשכן.
ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד, פי שכן עליו הענן, וכבוד ה' מלא את המשכן. ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם. ואם לא יעלה הענן, ולא יסעו עד יום העלתו. פי ענן ה' על המשכן יומם, ואש תהיה לילה בו, לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם.
(מ:לד לח).

כפי שרשב"ם מצייין (מ:לה), ה' יורד ומקדש את המשכן בשכינתו. אם כן, היינו יכולים לקרוא את סיפור הרכבת המשכן כסיפור רציף, המתאר תהליך הקמה בן שלושה שלבים:

1. ההוראות להקמת המשכן (מ:א-טז).

2. ביצוע ההוראות (מ:טז-לג).

3. השראת השכינה במשכן וקידושו על ידי ה' (מ:לג-לז).

אולם, הדברים אינם פשוטים עד כדי כך.

הקמת המשכן ועליית משה להר סיני

סיום ספר שמות

הפתרון לבעילה הכפולה שלנו - מדוע חניכת הכהנים אינה מצויה בחלק הביצוע, ומה אופייה של ההתגלות בסוף ספר שמות - טמון, לדעתי, בקריאה צמודה של המבנה הספרותי של פרק מ'; אמנם לעיל אפיינו את החלק הזה כהתגלות השכינה וקידוש שמימי של המשכן, אך מהותו ואופיו של הקידוש הזה זוקקים ברור. נשוב אל הכתוב:

וַיִּכַּס הָעֲנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד, וַיְכַבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה לְבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד, כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֲנָן, וַיְכַבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וַבְּהִעָלוֹת הָעֲנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם. וְאִם לֹא יֵעָלֶה הָעֲנָן, וְלֹא יִסְעוּ עַד יוֹם הָעֲלֹתוֹ. כִּי עֲנַן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם, וְאִשׁ תִּהְיֶה לְלֵלָה בּוֹ; לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם. (מ:לד-לח).

יש לשים לב לכך שאין כאן אזכרה לקידוש שמימי של המשכן; בנוסף לכך, במקום ההכרזה הצפויה הזו, אנו מדווחים, באופן מפתיע, שמשה לא היה יכול להכנס אל האוהל (מ:לה). כאילו בשביל להוסיף ולבלבל אותנו, התורה מסיימת את סיפורה על משה, המשכן והענן ביום הקמתו של המשכן, ואז, במעבר חד של מקום, זמן ונושא, התורה עוברת אל משכן וענן בהקשר אחר - היא מספרת לנו על הסדרי הנסיעה של בני ישראל במסעיהם במדבר; ה' סימן להם להמשיך במסע על ידי הרמת הענן, שנראה כענן ביום וכאש בלילה (מ:לו-לח).

תיאור הענן ומסעות בני ישראל מצוי גם בספר במדבר (ט:טו-כג):

וּבְיוֹם הַקָּיָם אֶת הַמִּשְׁכָּן פָּסָה הָעֲנָן אֶת הַמִּשְׁכָּן לְאַהֲלֵה הַעֲדָת, וּבִעֲרַב יִהְיֶה עַל הַמִּשְׁכָּן כַּמְרָאָה אֲשֶׁר עַד בֹּקֶר. כִּן יִהְיֶה תְּמִיד, הָעֲנָן יִכְסֶנּוּ, וּמְרָאָה אֲשֶׁר לְלֵלָה. וּלְפִי הָעֲלוֹת הָעֲנָן מֵעַל הָאֹהֶל, וְאַחֲרֵי כֵן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּבַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן שָׁם הָעֲנָן, שָׁם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

כפי שבסוף ספר שמות ענן מכסה את המשכן ביום הקמתו (מ:יז, לד) - כך גם בספר במדבר (ט:טו). אולם, בעוד שבספר במדבר פרשיית הענן מצוייה במקומו הטבעי - שכן היא מובאת בהקשר של הנסיעה במדבר - בשמות סיפור הענן לא שייך ומטריד; הוא סוג של טרמה של פרשייה ומסע שמקומם בספר במדבר.

הטיעון לעיל יחזק על ידי עיון בתחילת ספר ויקרא (א:א), בו ה' קורא למשה:

וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה, וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר.

כפי שהראו כמה מפרשים (ראב"ע וספורנו, למשל), הקריאה למשה קשורה לעובדה שמשה אינו יכול להכנס אל אהל מועד, עובדה המצויינת בסוף ספר שמות לפני פרשיית הענן והמסעות.

התורה פירטה את תהליך המילואים בו הופכים אהרן ובניו לקדושים. ימי המילואים כוללים לא רק קרבנות מסובכים, אלא גם תהליך הכנה של אהרן ובניו בידי משה בצורה מסויימת (ראו כט:א). ה' מצווה את משה להביא את אהרן ובניו אל פתח אוהל מועד, לרחוץ אותם, להלביש אותם ולמשוח אותם (כט:ד-ט). במילים אחרות, אנו רואים חזרה על ההוראות של פרק מ' - אותן ההוראות שביצוען חסר בסוף הספר. ההוראות הארוכות בפרק כט', הנוגעות לתהליך המילואים, בו הכהנים מתלמדים, מתקדשים ונערכים להפעלה השגרתית של המשכן, מסתיימות במצווה לקרבנות יומיים בפתח אהל מועד וההצהרה הבאה מאת ה':

עַל־תִּמְיֵד תְּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם, פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לְפָנַי ה', אֲשֶׁר אֹנֵד לָכֶם שְׁמָה לְדַבֵּר אֵלַיךְ שָׁם. וְנִעַדְתִּי שְׁמָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִקְדַּשׁ בְּכַבְדִּי. וְקִדְשְׁתִּי אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְאֶת אֹהֶרֶן וְאֶת בְּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי. וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיִּיתִי לָהֶם לְאֱלֹדִים, וַיְדַעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹדִיהֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְּם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. לְשִׁכְנִי בְּתוֹכְם, אֲנִי ה' אֱלֹדִיהֶם. (כט:מד-מו).

מפרק זה נראה כי שכינת ה' בביתו ונוכחות כבודו באוהל מועד תלויים בתפקוד השגרתית של המשכן; כתוצאה מפעילות הכהנים, ובמיוחד הקרבת הקרבנות, כבוד ה' מופיע בפתח אהל מועד, מקדש את האהל, "נועד" עם בני ישראל ושוכן בתוכם. פרקים ח-ט של ספר ויקרא, המתארים את ביצועה של פרשת המילואים, מחזקים את הנקודה הזו: פרק ח' מתאר את הבאת אהרן ובניו לאהל מועד, פרטים נוספים של חינוך הכהנים וקידוש המשכן (ח:א-ג). בסוף הסיפור, בסופו של פרק ט', כבוד ה' נגלה לעיני כל העם בכניסה לאהל מועד ושורף באש את הקרבן¹.

חריגות ומוזרות ההתגלות של ספר שמות

כל זאת אמור להוביל אותנו לפקפק בהנחות שלנו לגבי סופו של ספר שמות. עד כה ראינו את מילוי המשכן בכבוד ה' בסוף ספר שמות (מ:לד-לח) כשיאו של תהליך בניית המשכן. ה' ציווה על בניית משכן כדי לשכון בתוך ישראל (כה:ח), ולחילופין ניתן לראות באירוע קידוש שמימי של המשכן (רשב"ם). אולם, לאור המתואר בספר ויקרא, ההסברים הללו קשים: הפגישה בין ה' לישראל באהל מועד אמורה להתרחש בפתח האוהל - כמתואר בספר ויקרא; ההתגלות לבני ישראל וקידוש המשכן צריכים להתרחש בין הכהנים ולקראת העברת המשכן לתפקוד חברתי - כמתואר בספר ויקרא. פרטים אלו חסרים בהתגלות של סוף ספר שמות, ועל כן מתעוררת השאלה מה התפקיד של ההתגלות הפומבית בסופו של ספר שמות, אם אין היא תגובה לביצוע ההוראות של פרשת המילואים; אם ההתגלות אינה אמורה לקדש ולחונן את המשכן, מהי המשמעות של ההתגלות הבלתי רגילה הזו?

1 עיין בדברינו בתחילת הקטע "לעיון נוסף".

השכינה במשכן. כפי שה' ירד ללמד תורה וליצור ברית עם ישראל בסיני, כך הוא גם יורד כדי ללמד את התורה ולהמשיך את הברית באופן תמידי - המשכן הוא סוג של סיני נייד, חוויה מתמשכת ומזכרת תמיד של הר סיני.

כעת נוכל לפתור את הבעיות שנותרו לנו: סופו של ספר שמות דן במשכן כהמשך של סיני, ולא במשכן כמפגש עם ה'. הוא נועד להזכיר לנו את מעמד הר סיני, ובהתאם לכך, הכהנים, קידוש המשכן, והמעבר לתפקוד שגרתו שלו - אינם מוזכרים בו.

לסיום, הייתי רוצה לטעון שהדגש על המשכן כסיני, כלומר כמקום תקשורת וברית, בניגוד למשכן כמקדש, כלומר מקום בו פועלת טכנולוגיה דתית למפגש עם ה' באמצעות כהנים, עבודה וכפרה, הוא סוף הולם לספר. הרמב"ן מדגיש שוב ושוב כי ספר שמות עוסק בגאולה; גאולה איננה רק מצב פיזי, אלא גם רוחני ונפשי, ולכן גאולתם של ישראל הסתיימה רק במעמד הר סיני. ספר שמות, ספר הגאולה, חוזר אל הר סיני ומזכיר לנו כי הגאולה הרוחנית של מעמד הר סיני לא הייתה רגע בודד וחולף עבור בני ישראל - מעמד הר סיני הועתק למשכן והמשיך להתקיים בתוכו.

לעיון נוסף

השיעור הלך בעקבות ראב"ע, הסובר כי אירועי פרק מ' התרחשו ביום הראשון של שמונת ימי המילואים, ושמונת ימי המילואים התחילו בא' בניסן. הרמב"ן חולק עליו ומסביר, בעקבות חז"ל, כי שמונת ימי המילואים הסתיימו בא' בניסן, יום הקמת המשכן (מ:א, יז). בקריאה זו, ימי המילואים החלו בא' באדר, ופרק מ' מתרחש ביום השמיני למילואים. העיון במחלוקת זו וההוכחות לשיטות השונות דורשים עיון נוסף:

א. ראו במדבר ז:א וקראו שוב את שמות מ:א, יז. מהו היחס בין הפסוקים הללו לבין פשטו של הפסוק במדבר? כיצד הרמב"ן (שמות מ:ב) מפרש את הפסוק במדבר?

ב. ראו ויקרא ח:לג-ט:ט ובמדבר ז:א-ג,יא. נסו להבין את המניעים של חז"ל ורמב"ן לפרש כי ימי המילואים התרחשו בסוף חודש אדר. עיינו בדיונו של ראב"ע (מ:ב) בנוגע להתנגשות שבין המילואים לבין חג המצות; חוו דעתכם על דבריו לאור שמות יג:ה-ו.

ג. ראו רמב"ן מ:יז. האם נוכל לראות את התיארוך שלו כתגובה לכמה מן הבעיות שהועלו בשיעור? האם תיארוכו פותר את הבעיות? ראו ויקרא ט:כב-כד; מה הבעייתיות בראיית מ:לג-לז כמתרחש ביום השמיני למילואים?

ד. ראו במדבר ז:פט וויקרא א:א, ועיינו ברש"י לשמות מ:לג. האם משה נכנס אל אהל מועד מרצונו או רק בעקבות הפנייה אליו? האם אירועי מ:לד-לו הם יוצא מן הכלל? מהי דעת רש"י והספרא בנוגע לשאלות הללו? מה הקשר בין כל הנ"ל לבין שיעורינו?

פרשייה זו, אפוא, היא מאמר מוסגר, הסוטה מרצף הסיפור ומשבש באופן מפורש ומופגן את סדר הכתוב. מהו פשר הדבר?

עליית משה להר סיני

למעשה, סטייה זו יוצרת קישור מעניין בין סוף ספר שמות לבין חלק אחר בו. הבה ונבדוק "סוף" אחר בספר - הפסוקים האחרונים של ברית סיני:

וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הָהָר, וַיְכַסֵּהוּ הָעָנָן אֶת הָהָר. וַיִּשְׁכַּן כְּבוֹד ה' עַל הַר סִינַי, וַיְכַסְּהוּ הָעָנָן שְׁשֵׁת יָמִים, וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הָעָנָן. וּמָרָאָה כְּבוֹד ה' כְּאֵשׁ אֲכַלֶּת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיָּבֵא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָנָן, וַיַּעַל אֶל הָהָר, וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אֲרֻבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה. (מ:טו יח).

ניתן להבחין כאן בכמה שלבים:

1. פעולה עצמאית של משה (כד:יב-טו).
2. כבוד ה' נגלה בענן ומכסה את ההר.
3. משה אינו יכול להכנס אל הענן, ומחכה להזמנה מה'.
4. ה' קורא למשה, ומשה נועד עם ה' בענן.
5. בני ישראל רואים את הר סיני מכוסה בענן ואש.

הנקודה ברורה מאליה - אלו הם אותם חמשה אלמנטים הנוכחים בסיפור שלנו, העומד בתפר שבין ספר שמות לבין ספר ויקרא: משה פועל לבד כאשר הוא מקים את המשכן, כמו בסיני (שלב א'); כבוד ה' שוכן על מושא השכינה בענן בשני הסיפורים (שלב ב'); משה, בשני הסיפורים, אינו יכול להכנס אל הענן ללא הזמנה מפורשת (שלב ג'); ההקבלה לשלב ד' בעלייה להר סיני שבסיפורנו היא בעזרת המאמר המוסגר שבסופו, המתאר את העובדה שהשכינה נגלת לעם ישראל כשילוב של ענן ואש - כמו בסיני.

כעת אנו יכולים לענות על כל השאלות ששאלנו לגבי המבנה והעלילה של החלק השלישי של פרק מ'. חוסר היכולת של משה להכנס למשכן, וכן חוסר הנוחות שלנו עם הפסוק האחרון, מובנים על רקע השוואה לעליית משה להר סיני - התורה דואגת להזכיר לנו את סיני במשכן, והפסוק האחרון סוגר את מערכת ההתאמות המכוונת הזו.

המשכן כהמשך מעמד הר סיני

ככדי לסגור את המעגל, נפנה כעת אל השאלות שהעלנו בתחילת דברינו: מדוע התורה אינה מדווחת על ביצוע הוראות החניכה והקידוש של הכהנים, ומהי אופייה של ההתגלות המסיימת את ספר שמות.

הניתוח שלנו גילה את העובדה כי שכינתו של כבוד ה' באוהל מועד היא תופעה מורכבת ורבת פנים; מחד, היא חלק מן הקשר המידי עם ה' - העבודה, הקרבנות, אכילתם באש, עלייתם לריח ניחוח ומבנה המשכן מראים צד כמעט מוחשי של הקשר הזה. אולם, אך זהו רק צד אחד של המטבע; השכינה של ה' ונוכחותו במשכן הם סוג של שחזור של מעמד הר סיני, וזהו הצד השני של השראת

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון, תשס"ו *
* עורך: אייל קסנר *

* בית המדרש הוירטואלי שליך ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* <http://www.vbm-torah.org> האתר באנגלית: *
*
* משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דואל: office@etzion.org.il *
